

ذوالفقار یعنی چه؟ چگونه بدست حضرت علی (ع) رسید و سرانجام چه شد؟

برخی به خطا تصور می کنند که ذوالفقار یعنی شمشیری که دو تیغه دارد و بر همین اساس در نقاشی ها و حتی فیلمها آنرا دو تیغه نشان می دهند و این خطای آشکار است . ذوالفقار: یعنی چیزی که دارای مهره ها . شیارها و حفره ها است .

فقار (به کسر یا فتح فاء) جمع فقره ، فقره ، فقاره و فقره است وفقره : یعنی مهره های کمر و فقر : یعنی شیارها و حفره ها . شمشیر مفقره : یعنی شمشیری که شیارهای با ریک با عمقی اندک یا حفره هایی در وسط تیغه دارد و شیارها از وسط تیغه به سمت بیرون کشیده شده است . به شمشیر امام علی (ع) ذوالفقار می گفتند چون روی تیغه آن حفره هایی (گودی هایی) کوچک و زیبا داشت که گویا جهت تزئین ایجاد شده بود . نیز گفته اند روی تیغه آن از کنار دسته تا نوک آن شکاری باریک و بلند بود که شیارهای باریک از آن شیار بلند به سمت دم و پشت (۱۸ شیار) در دو طرف ایجاد شده بود . بنابر این فقار یعنی بریدگیها ، شیارها ، گودیها و به معنایی گودیهای کمر .

این معنا هیچ شباهتی به دو تیغه داشتن ندارد . تنها این شهر آشوب در کتاب مناقب آل ابی طالب (ج ۳ ، ص ۲۹۰) گفته است « و کان ذوالفقار ذا شعبتين = ذوالفقار دو تیغه داشت » که به نظر می لآید که برداشت او از ذوالفقار است .

در روایتی منسوب به امام صادق (ع) آمده است که ذوالفقار بدین جهت نام گرفت که در وسط تیغه ، در طول آن شکاری بود که آن را به مهره های کمر تشبیه کرده بودند . (علل الشرایع ، ج ۱ ، ص ۱۶۰ ؛ مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۴۰) . نیز در روایتی دیگر منسوب به امام صادق (ع) آمده است که بدان علت به شمشیر علی (ع) ذوالفقار می گفتند که آن را به هر کسی می زد ، در دنیا از زندگی و در آخرت از بهشت محروم می شد . (مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۳۹) ، همچنین صدوق در « من لا یحضره الفقیه ، ج ۴ ، ص ۱۷۸ » گوید « ذوالفقار شمشیری بود که پیامبر (ص) به علی (ع) داد و بدین جهت این نام گرفت که در

پشت آن مهره هایی چون مهره های کمر انسان وجود داشت یا بدین جهت که کمر کفار را قطع می کرد . به نوشته یعقوبی (تاریخ ، ج ۲ ، ص ۸۸) درازای ذوالفقار هفت وجب و عرض آن یک وجب بود و در وسط آن شکاری بود در تمام طول آن . به گفته اصمعی ذوالفقار هجده شیار (فقره) داشت (طبری ، ج ۷ ، ص ۵۹۶ ؛ مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۴۰) .

ذوالفقار از آن چه کسی بود و چگونه به دست علی (ع) رسید ؟

منابع اسلامی در این باب سخنهای گوناگون گفته اند . به روایت سدی از مفسران بزرگ و معتبر اهل سنت در تفسیر آیه « و انزلنا الحديد فيه بأس شديد و منافع للناس ، حضرت آدم وقتی از بهشت بیرون آمد ، ذوالفقار را که از برگ اس بهشتی ساخته شده بود با خود به این دنیا آورد و با آن با دشمنان (جن و شیاطین) می جنگید . پس از او به ترتیب به پیامبران بعد رسید تا سرانجام به پیامبر اسلام (ص) رسید و آن حضرت آن را به علی (ع) داد (مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۳۹ ، نقل از تفسیر سدی) .

به گزارش دیگر ، روز جنگ احد امام علی (ع) سخت جنگید تا آنکه شمشیرش شکست و نزد پیامبر (ص) آمد و شمشیر خواست . (

مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۳۹ ؛ علل الشرایع ، جزء ۱ ، ص ۷) ، نیز گویند : بتی آهنین در یمن بود که علی (ع) آن را شکست و بفرومود تا از آن ، دو شمشیر ساختند . یکی از آن دو ذوالفقار بود . (مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۳۹)

همچنین گویند هنگامی که بلقیس به دیدن سلیمان رفت ، شش شمشیر از جمله ذوالفقار را برایش به هدیه برد . سرانجام به دست عاص بن منبه رسید و او که در پیکار بدر ، در سپاه مشرکان بود ، کشته شد و شمشیرش به دست پیامبر (ص) و دست آخر به دست علی (ع) رسید (مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۱۵ ، پاورقی).

نیز گویند حجاج بن علاطه یکی از مردم مکه آن را به پیامبر (ص) هدیه داد و آن حضرت آن را روز احد به علی (ع) بخشید (تاج العروس ، ج ۷ ، ص ۳۵۷ ، ماده فقره)

نیز گویند برگ نخلی در دست پیامبر (ص) بود ، وقتی علی (ع) شمشیر خواست ، پیامبر (ص) بر آن برگ نخل دمید و به قدرت خدا شمشیری شد که بعدا ذوالفقار نام گرفت . (مناقب ، ج ۳ ، ص ۳۳۹).

همچنین گویند به سال هشتم هجری که پیامبر (ص) برای فتح مکه می رفت در میان راه علی (ع) را فرستاد تا بت و بتخانه منات را ویران کند . آن حضرت در خزانه منات دو شمشیر به نام رسوب و مخذم یافت که « حارث بن ابی شمر شاه غسانی شام » به منات هدیه کرده بود و علی (ع) آن دو شمشیر را نزد پیامبر (ص) برد و آن حضرت شمشیرها را به علی (ع) بخشید ؛ ذوالفقار یکی از آن دو بود (طبری ، تاریخ ، ج ۳ ، ص ۱۷ ؛ اصنام کلبی ، ص ۱۴ - ۱۵ ؛ معجم البلدان ، ج ۵ ، ص ۲۰۵) این خبر درست نیست ، زیرا در جنگ احد به سال سوم هجرت ذوالفقار در دست علی (ع) بود و با آن می جنگید . (سیره ابن هشام ، جلد ۳ ، ص ۴ - ۷۷).

همچنین گویند که علی (ع) در سال نهم هجرت بت فلس را شکست و بتخانه اش را ویران کرد و دو شمشیر رسوب و مخذم را (که یکی از آن دو ذوالفقار بود) در آنجا یافت و آنها را به پیامبر (ص) داد و سپس پیامبر (ص) آنها را به علی (ع) بخشید . این خبر نیز به دلیل اینکه ذوالفقار در سال ۳ هجری دست علی (ع) بود ، درست نیست . همچنین گویند به پیکار بدر به سال دوم هجرت عاص بن منبه و پدر و عمویش که از سران مشرک بود کشته شدند . علی (ع) عاص بن منبه را کشت و شمشیرش ، ذوالفقار را به پیامبر (ص) داد . سال بعد در جنگ احد هنگامی که از شدت جنگ شمشیر علی (ع) شکست و از پیامبر (ص) شمشیر خواست ، پیامبر اکرم (ص) در گرماگرم پیکار احد به علی (ع) داد و علی (ع) شجاعانه از پیامبر (ص) دفاع کرد و دشمن را عقب راند . در این هنگام ندایی شنیده شد که می گفت « لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار » پیامبر (ص) فرمود : « این صدای جبرئیل است ».

در میان همه گزارشها مورخان روی گزارش اخیر بیشتر تأکید کرده اند . به نظر این جانب با آنکه بیشتر گزارشها احتمال صحت دارد ، ولی گزارش آخری معقول تر و منطقی تر است ، (نیز نگاه کنید به : مناقب سلیمان کوفی ، ص ۴۹۵ ؛ شرح نهج البلاغه ابن

ابی‌الحدید، ج ۷، ص ۲۱۹؛ تاریخ ابن‌الوردی، ج ۱، ص ۱۳۲؛ تاریخ طبری، ج ۳، ص ۱۸۴ و تاریخ یعقوبی، ج ۳، ص ۱۸۴ و تاریخ یعقوبی زندگی امام علی (ع) و ...)

ذوالفقار سرانجام چه شد؟

بنابر منابع شیعه ذوالفقار از پیامبر (ص) به امام علی (ع) رسید و از آن

حضرت به امام حسن و سپس به امام حسین (ع) تا آخر امامان و اکنون ذوالفقار نزد حضرت مهدی (عج) است. شیعیان امام را به چند نشانه می‌شناختند که از آن جمله ذوالفقار و زره بود. آن را نزد هر کس می‌یافتند که با نشانه‌های دیگر همراه بود او را به امامت می‌پذیرفتند. از امام صادق (ع) و امام رضا (ع) روایاتی نقل است و در زمان ایشان نزد آنان بوده است (من لا یحضره الفقیه، ج ۴ ص ۴۱۸ - ۴۱۹؛ خصال صدوق، جزء ۲، ص ۸ - ۵۲۷؛ مناقب ابن‌شهر آشوب، ج ۱، ص ۳۱۲؛ الثاقب فی المناقب، ص ۴۱۶ - ۴۲۰؛ احمد بن محمد بن حنبل، کتاب العلل و معرفه الرجال ص ۷۳ - ۷۴، ...)

بنابر بعضی منابع تاریخی (تاریخ طبری، ج ۷، ص ۵۹۵ - ۵۵۶؛ ربیع‌الابرار زمخشری، ج ۳ ص ۳۱۵؛ الکامل فی‌التاریخ، ج ۵، ص ۵۴۳ - ۵۵۱) ذوالفقار به دست نوه امام حسن (ع) به نام محمد بن عبدالله معروف به نفس زکیه افتاد و او بر ضد منصور خلیفه دوم عباسی قیام کرد و کشته شد. هنگام مرگ، وی ذوالفقار را به تاجری داد که از او چهارصد دینار بدهکار بود. وقتی جعفر بن سلیمان عباسی و پس از او به هادی و سپس به هارون خلیفه پنجم بنی‌عباس رسید. اصمعی گوید هارون را در طوس دیدم که شمشیری به گردن آویخته بود. وی به من گفت می‌خواهی ذوالفقار را نشانت دهم، گفتم آری. گفت شمشیرم را از غلاف بیرون بیاور. آن را بیرون آوردم و به دقت نگاه کردم هیچ‌ده «فقره» یا شیار یا شکاف داشت.

به نوشته مقریزی (در الخطط، ج ۲ ص ۳۰۵) هنگامی که ترکان در حدود سال ۴۶۴ هجری قمری در قاهره بر مستنصر خلیفه فاطمی شوریدند و انبارها و خزانه‌ها از جمله انبار اسلحه او را غارت کردند ذوالفقار سهم تاج‌الملوک شد. از آنجا که شاهان و امیران به در اختیار داشتن ذوالفقار افتخار و مباهات می‌کردند، دور نیست که شمشیری شبیه ذوالفقار تهیه کرده، آن را ذوالفقار علی (ع) می‌نامیدند. به ویژه آنکه خلفای عباسی بغداد و خلفای فاطمی مصر بر سر خلافت مسلمانان با هم رقابت جدی داشتند. نیز در میان خاندان حضرت علی (ع) فرزندان و نوادگان امام حسن (ع) و امام حسین (ع)، داشتن ذوالفقار افتخاری بود (به ویژه که نزد شیعیان نشان امام بود)؛ دور نیست که کسانی از آنان ادعای داشتن ذوالفقار را داشته باشند.